

**„COSERIU WAR EIN ATTRAKTIVER LEHRER”
SAU EUGENIU COȘERIU ÎN MEMORIA DISCIPOLILOR SĂI**

EUGENIA BOJOGA*

Parafrazând-o pe Heidi Aschenberg, Eugeniu Coșeriu a fost pentru studenții nemți un Profesor „atractiv”, cu un farmec personal aparte, foarte exigent și cu multă știință de carte¹. Tinerii de la Tübingen care avuseseră ocazia să participe la prelegeri sau să-l asculte la seminariile speciale au remarcat de la bun început amploarea cunoștințelor sale și modalitatea interactivă a întâlnirilor săptămânale. Alți studenți, de la universități mai îndepărate, i-au citit mai întâi studiile, fie cele două volume de istorie a filosofiei limbajului (*Geschichte der Sprachphilosophie*), multiplicat de Gunter Narr și Rudolf Windisch, fie articolele de semantică structurală apărute în acea perioadă în franceză. Aceștia, la rândul lor, au remarcat noutatea informației și cu toții au înțeles că este vorba nu doar de o interpretare inedită a faptelor de limbă, ci și de o schimbare radicală a perspectivei asupra limbajului în general. Cu o personalitate diferită, cu interese diferite, cu motivații la fel de diferite, ei au început să meargă la Universitatea din Tübingen fiindcă și-au dat seama că Eugeniu Coșeriu este un mare profesor, care vorbește limbile romanice, dar și limbi slave și germanice, precum și o mulțime de alte limbi. În plus, mai avea o concepție lingvistică proprie, o metodă didactică atractivă și o mare deschidere spre literaturile și culturile lumii.

---

* Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, str. Horea, nr. 31, România.

¹ „Coseriu war ein attraktiver Lehrer, er zog viele Schüler an. Sie kamen von verschiedenen Universitäten nach Tübingen, sie kamen aus verschiedenen Ländern, sie hatten unterschiedliche Interessen, sie spezialisierten sich auf unterschiedlichen Gebieten” (Heidi Aschenberg, *Eugenio Coseriu als Hochschullehrer*, în *Sprache und Welt. Festgabe für Eugenio Coseriu zum 80.Geburstag*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 2002, p. 31).

ALIL, t. LI, 2011, București, p. 21–33

1. Semnificația întâlnirii: Maestru și discipoli

În momentul venirii lui E. Coșeriu în Germania (1962–1963) viitorii săi discipoli din prima generație erau în căutarea Maestrului cu care să studieze și să se formeze. Din cauze obiective (colegii nemți din generația lui Coșeriu fuseseră mobilizați și trimiși pe front, murind în război), în Germania în acei ani erau foarte puțini profesori universitari de vârsta lui Coșeriu. Tinerii nemți, pasionați de studiul limbilor romanice, erau dornici să învețe, să facă școală serioasă. Intuitiv, ei căutau cu ardoare persoana potrivită care să-i însoțească și să-i ghideze pe drumul fascinant al cunoașterii. Eugeniu Coșeriu, afirmat deja la vremea respectivă ca lingvist pe plan internațional, cu 12 ani de experiență didactică la Universitatea din Montevideo, era un profesor tânăr (avea 41 de ani) și carismatic. Și el era în căutarea unui public studios, căruia să-i împărtășească din cunoștințele sale și din învățătura sa. Și atunci destinul i-a scos în cale, rând pe rând, pe viitorii săi elevi. În felul acesta, Maestrul și discipolii s-au întâlnit. În conștiința fiecăruia dintre ei s-a pus problema alegerii: trebuiau să răspundă cu *da* sau *nu* în fața provocării destinului. Cu toții au conștientizat ce înseamnă această întâlnire, atât Maestrul, cât și discipolii i-au perceput semnificația profundă. Și cu toții au știut să aprecieze bucuria întâlnirii. Dar mai întâi, în discipoli a trebuit să înmugurească pasiunea pentru lingvistică, o condiție indispensabilă pentru ca ei să devină interlocutorii ideali ai lui Coșeriu, partenerii săi de dialog, participanți la dezvoltarea concepției sale lingvistice.

Eugeniu Coșeriu și elevii săi s-au întâlnit în spațiul instituționalizat al Universității din Tübingen, nu doar la cursuri și seminarii, ci și în sala asistenților, pe coridor, „în mașină” și, sâmbăta, la Colocviul doctoranzilor (*Doctorandenkoloqium*). Ei îl puteau aborda pe Coșeriu la orice oră și cu orice ocazie; „cu Profesorul se putea vorbi oricând” (H. Geckeler). Cert este că Profesorul a investit mult suflet în relația cu studenții săi, așa cum și ei, la rândul lor, au crezut cu fermitate în Profesorul lor (cum altfel s-ar putea explica gestul lui Windisch și Narr de a-i publica notițele de curs?). Astfel au străbătut cu încredere reciprocă anii de formare la Universitatea din Tübingen, împărtășind cu generozitate și experiențele care vor urma după aceea.

Întâlnirea cu Maestrul a fost pentru fiecare discipol unică. Fiecare dintre ei își are propria sa istorie, fiecare a ajuns la Coșeriu *altfel*. A reconstitui aceste momente aurale înseamnă, de fapt, a reface un început, a reface momentul întemeierii Școlii lingvistice de la Tübingen. Să-i ascultăm, pe rând, pe unii dintre ei.

Nelson Cartagena l-a urmat pe Prof. Coșeriu din America de Sud, sosind în același timp cu el în Germania:

„În 1959, când eram student la Universitatea din Santiago de Chile la secția Filologie Hispanică, s-a organizat un curs de vară în cadrul căruia era anunțată participarea unui profesor tânăr din Uruguay, despre care se spunea că este excepțional [...]. Într-adevăr, E. Coșeriu a ținut atunci mai multe cursuri, toate foarte interesante: unul despre depășirea

crizei structuraliste, altul despre *sistem, normă, vorbire*, plecând de la studiul pe care tocmai îl publicase la Montevideo, altul despre tipologia limbilor romanice ș.a. Eu am remarcat însă de la bun început prelegerile sale de istorie a filosofiei limbajului [...]. Aceste cursuri, ca și întreg mesajul lui Coșeriu, aduceau o undă proaspătă la Universitatea din Santiago de Chile, de aceea mi-au produs o impresie extraordinară, iar personalitatea lui Coșeriu m-a fascinat de-a dreptul. Dincolo de aspectele de noutate absolută a prelegerilor sale, Coșeriu m-a impresionat și prin cunoașterea profundă a mai multor limbi. În timpul conferințelor reproducea din memorie fragmente din latină, greaca veche, germană, franceză, italiană etc. Am observat de asemenea caracterul sistematic al predării, creativitatea și extraordinara sa inteligență. Eu, fiind foarte tânăr, am fost de-a dreptul copleșit de toate acestea².

Rudolf Windisch l-a cunoscut pe Coșeriu la Universitatea din Bonn. Impactul întâlnirii a fost atât de mare, încât, odată cu transferarea Profesorului la Tübingen, se va muta și el la Universitatea din orașul de pe Nekar, pentru a putea fi în preajma sa:

„Povestea mea începe cu îndepărtatul an 1963. Eram student la Universitatea din Bonn, la secția de Limbi romanice, când printre colegi s-a răspândit zvonul că Harri Meier, șeful Catedrei noastre, invitase un profesor străin care era o somitate în materie. Firește, așteptam cu toții să-l cunoaștem pe acel profesor. Îmi amintesc că și eu eram curios să-l văd și să-l ascult. De aceea în ziua respectivă stăteam chiar în primul rând în amfiteatru. Nu știu de ce, dar mi-a trecut prin minte că acea somitate s-ar putea să aibă tangențe cu limba română. Ca să verific acest lucru, am pus pe masă o carte a lui George Coșbuc, un volum de poezii, pe care îl aveam la mine. Ei bine, când profesorul străin a intrat în sala de curs și a trecut pe-alături, a citit imediat titlul. A fost surprins probabil, fiindcă m-a întrebat: «Știți românește?». Eu am răspuns că știu puțin, iar apoi am aflat că acel domn într-adevăr era român și că era marele Coșeriu.

Cu toate că eram un începător în domeniul lingvisticii romanice, mi-am dat seama imediat de nivelul teoretic înalt al cursurilor sale, de noutatea informației și de originalitatea interpretării faptelor lingvistice, într-un cuvânt, am realizat că era într-adevăr o mare capacitate. După ce am mai aflat că vine din sudul Americii Latine și că știe, în afară de spaniolă, franceză, italiană, și o mulțime de alte limbi, pentru mine a fost clar că era *Profesorul* de care aveam nevoie pentru a mă forma ca specialist în lingvistica romanică³.

La Universitatea din Tübingen erau deja Wolf Dietrich, Reinhard Meisterfeld, Uwe Petersen, Brigitte Schlieben-Lange, Heinrich Kohring, Winfried Busse, dar și discipolii lui M. Wandruzka: Jörn Albrecht, Horst Geckeler, Harald Weydt, Christian Rohrer, Karl Bausch, Hans Martin Gauger, cărora li se vor alătura și cei nou veniți. În afară de N. Cartagena și R. Windisch, la Tübingen a mai sosit, în același an 1963, și Jürgen Trabant. E adevărat, la sosire era stăpânit de un regret profund. El tocmai părăsise Universitatea din

² „Întâlnirea cu Eugeniu Coșeriu a fost decisivă pentru tot restul vieții mele”, interviu cu Prof. Dr. Nelson Cartagena (Universitatea din Heidelberg, Germania), realizat de Eugenia Bojoga, în „Limba română”, nr. 11–12, 2011 (sub tipar).

³ „E. Coșeriu a aprins în noi flacăra cunoașterii”, interviu cu Prof. Dr. Rudolf Windisch (Universitatea din Rostock, Germania), realizat de E. Bojoga, în „Contrafort”, nr. 3–6 (martie–iunie) 2001, p. 31.

Frankfurt, unde în primul an de studii devenise mare simpatizant al lui Adorno și Habermas. Fascinat cum era de ideile reprezentanților Școlii de la Frankfurt, tânărul Jürgen Trabant a trebuit să pună pe cântar cele două opțiuni, deoarece, de când îl cunoscuse pe Coșeriu, la fel de importantă devenise și lingvistica pentru el. În final, a învins lingvistica romanică și profesorul proaspăt sosit din America de Sud⁴.

Acest fenomen „migrator” spre Tübingen este specific nu doar pentru discipolii din prima generație a Școlii lingvistice întemeiate de E. Coșeriu, ci și pentru cei din generațiile următoare. Harald Thun, pentru a-și face ucenicia cu Coșeriu, a venit la Tübingen tocmai din nordul Germaniei. Și el a avut intuiția că trebuie să meargă în sud, să-l cunoască personal pe acel profesor, ale cărui texte le citise și care îl impresionase:

„Eu mi-am început studiile la Universitatea Christian-Albrecht din Kiel, în nordul Germaniei. Chiar în primul semestru am citit un studiu de-al lui Eugeniu Coșeriu, de fapt, un extras care reproducea o conferință ținută la Strassbourg: «Structure lexicale et enseignement du vocabulaire», care mi-a plăcut foarte mult. Era ceva cu totul nou în semantică, iar teoria era îmbinată cu analiza faptelor lexicale. Dat fiind că tocmai în acea perioadă plecase profesorul nostru de lingvistică romanică și eu rămăsesem singur cuc, m-am gândit atunci de ce să nu merg la o universitate unde există un profesor cu renume cu care aș putea să învăț și eu ceva. În felul acesta m-am hotărât și m-am dus la Tübingen. Aceasta se întâmpla în 1969”⁵.

Trebuie cu adevărat să-l fi impresionat cele citite pe tânărul neamț din Nord, student deja la Universitatea Christian-Albrecht din Kiel, încât să părăsească landul Schleswig-Holstein și să meargă în Țara Șvabilor, la Tübingen, pentru a putea studia cu Profesorul Coșeriu. Acest lucru e valabil și pentru Heidi Aschenberg, care, la fel, după lecturi serioase din Coșeriu, avea să ia decizia definitivă de a se transfera la Tübingen:

„În 1973, fiind studentă la Universitatea din Bonn, plecasem cu o bursă de un semestru la Paris. Tocmai era perioada când îl descoperisem pe Coșeriu și îi citeam studiile cu mult interes și acribie. Atunci mi-am dat seama că, dacă aș studia cu el, m-aș ocupa nu doar de filologia romanică, ci și de filosofia limbajului. Dat fiind că ambele specializări îmi plăceau la fel de mult, descoperindu-l pe Eugenio Coseriu, am descoperit de fapt profesorul de care aveam nevoie. Interesele mele, prin faptul că eram studentă la filosofie, nu se orientau spre lingvistica empirică, adică spre cercetarea punctuală a faptelor de limbă, ci mai curând spre o perspectivă interdisciplinară, adică spre interferența dintre lingvistica romanică și critica literară sau dintre lingvistica romanică și filosofie. În felul acesta, în Coșeriu am întâlnit Maestrul ideal pentru preocupările mele. Mai ales după ce am citit *Geschichte der Sprachphilosophie*, cele două volume editate de Narr și Windisch, m-am convins sută la sută că el era profesorul pe care îl

---

⁴ Cf. Jürgen Trabant, *Akroamatische Aspekte der Coseriuschen Lehre*, în *Eugenio Coseriu als Professor an der Universität Heidelberg*, Tübingen, 1997, p. 23–25.

⁵ „Prof. E. Coșeriu schimba tematica cursurilor de la un semestru la altul”, Eugenia Bojoga în dialog cu Prof. Dr. Harald Thun (Universitatea din Kiel, Germania), în manuscris.

căutam cu atâta fervoare. De aceea, întorcându-mă de la Paris, primul lucru pe care l-am făcut a fost să mă transfer de la Universitatea din Bonn la Tübingen”⁶.

În afară de nemți, la Tübingen au sosit și studenți din alte țări ca să fie în preajma Profesorului Coșeriu și să poată studia cu el: Maria Grosmann a venit din Italia, Ana Agud din Spania, Liliana Popescu din România, Brenda Laca din Uruguay, Olga Mori din Argentina, Kang-Ho Lie din Coreea ș.a.m.d. În cazul Anei Agud, întâlnirea s-a produs astfel:

„La începutul anului 1971 tocmai terminasem facultatea și voiam să fac o teză de doctorat despre descrierea structurală a cazurilor în greacă și latină. Profesorii de aici considerau că acest subiect este destul de dificil și că nu are nici o perspectivă. Ei bine, în acest moment a venit Eugeniu Coșeriu la Salamanca, fiind invitat de prof. E. de Bustos Tovar pentru a ține un ciclu de prelegeri de semantică structurală. Or, frecventând acele cursuri, mi-am dat seama imediat de anvergura științifică și filosofică a lui Coșeriu, de amploarea concepției sale, care mi s-a părut din capul locului foarte interesantă, de perspectivele pe care aceasta le deschidea. Atunci am îndrăznit să-l abordez: i-am cerut o audiență și Profesorul a acceptat să stăm de vorbă. I-am explicat care erau proiectele mele și că intenționez să fac o teză despre sistemul cazurilor în limba greacă. El mi-a spus că i se pare absolut corect modul cum pun problema, atunci a trebuit să-i mărturisesc că aici, la Salamanca, nimeni nu dorește să-mi coordoneze o astfel de lucrare și în acel moment Coșeriu s-a oferit să-mi fie îndrumător. Am acceptat, firește, cu deosebită bucurie, spunându-i că sunt încântată de propunere. Nu bănuiam atunci că această decizie avea să-mi schimbe radical cariera mea universitară și chiar întreaga mea viață”⁷.

Amănunte inedite ale întâlnirii cu Maestrul ne întâmpină și la Donatella di Cesare, profesoară de filosofia limbajului la Universitatea Sapienza din Roma:

„La sfârșitul an. 1978 scriam, la Roma, lucrarea mea de licență în filosofia limbajului. Tema se învârtea în jurul semanticii în filosofia greacă. Într-o zi, Tullio de Mauro, pe atunci titularul catedrei, mi-a spus că ar trebui, în mod imperios, să citesc *Geschichte der Sprachphilosophie* a lui Coșeriu, mai ales capitolele despre Platon și Aristotel. Mi-a împrumutat el însuși cartea, pe atunci de negăsit în Italia. Am început să citesc. Îmi amintesc bine că mă gândeam la o modificare neapărată a ceea ce începusem deja să scriu. Nu știam cine era Eugeniu Coșeriu, iar *Geschichte der Sprachphilosophie* apărea ca un fel de ediție litografiată la Universitatea din Tübingen. Totuși, mi-am dat imediat seama că am în fața mea în primul rând un mare interpret, și apoi un mare lingvist și un mare filosof al limbajului. Pe scurt, lucrarea mea l-a avut pe el ca punct de referință [...]. Cu lucrarea de licență în mână, m-am dus imediat după sosirea la Tübingen la întâlnirea cu Coșeriu. Era multă lume și a trebuit să aștept. Între timp, în Italia, primisem deja o grămadă de descrieri ale lui. Cea mai mare parte nu era favorabilă [...].

⁶ *Întâlnirea mea cu Eugenio Coseriu*, interviu cu Prof. Dr. Heidi Aschnberg (Universitatea din Tübingen, Germania), realizat de Eugenia Bojoga, în manuscris.

⁷ „*Faptul de a-l cunoaște pe E. Coșeriu a fost ca o provocare pentru mine*”, interviu cu Prof. Dr. Ana Agud (Universitatea din Salamanca, Spania), realizat de Eugenia Bojoga, în „*Contrafort*”, 2003, nr. 10–11, 2003, p. 32.

Impresia mea a fost însă exact opusă, întrucât mi-am dat seama imediat că autoritatea sa, care nu avea nimic în comun cu autoritarismul, se învecina cu carisma. Aveam douăzeci și doi de ani, dar nu eram înspăimântată. Mi-a spus să intru și a început, spre marea mea surprindere, să vorbească într-o italiană perfectă, cu totul lipsită de accent. Eu i-am spus puțin ridicolă: «Vin de la Roma». «Pelerin ce vine din Roma», mi-a replicat el surâzând. Și a adăugat în siciliană, făcând o aluzie voită la Pagliaro: «Așezați-vă». M-am așezat, dar înclinându-mă înspre el am început să-i vorbesc pe scurt despre lucrarea mea. El o răsfoia [...]. M-a privit plin de curiozitate și mi-a spus: «Reveniți mâine».

În ziua următoare, în timp ce mă învăTEAM prin *Neuphilologikum* din Tübingen, cineva m-a oprit ca să mă întrebe, nu fără invidie, cum am reușit să-l determin pe Coșeriu să-mi citească integral lucrarea de azi pe mâine. Dar eu nu știam despre ce este vorba. M-am dus la Coșeriu. Frau Ott, secretara, m-a introdus la el. Mă aștepta cu lucrarea în mână, plină de fișe și sublinieri. Era adevărat, o citise. A început cu o critică neîndurătoare punctând rând după rând. Era foarte concentrat, ochii priveau în gol. Vorbea cu o precizie terminologică și conceptuală pe care n-o mai întâlnisem la nimeni. Mi-am spus, în gând, că într-o zi aș vrea să vorbesc și eu așa, și în cel mai mare număr de limbi posibile. De la Heraclit a trecut la Platon, apoi la Aristotel, surprinzând perfect limitele lucrării mele, dar și stimulându-mă să le depășesc.

Era ca și cum ar fi citit toată bibliografia auxiliară în noaptea ce trecuse și ar fi reușit în acel moment să facă o sinteză a sa, magistrală. A încheiat spunând: «Trebuie să vă spun un lucru foarte dur. Trebuie să renunțați la tot. Trebuie doar să studiați. Trebuie să rămâneți în Germania și să studiați»⁸.

Discipolii într-adevăr au lăsat totul, au venit în preajma Profesorului și s-au dedicat în întregime studiului. Ei au înțeles, dincolo de cuvinte, care erau cerințele lui Coșeriu, care era „canonul” nescris al apartenenței la Școala lingvistică de la Tübingen. Pe lângă lingvistica propriu-zisă sau tipologia limbilor romanice, ei au învățat să gândească cu capul lor, să formuleze judecăți de valoare pe cont propriu, au învățat o atitudine plină de sacrificiu față de meseria de lingvist. Ei au înțeles că trebuie să muncească cu multă responsabilitate și devotament, așa cum făcea Coșeriu, pentru a deveni membri ai acestei „familii” spirituale.

2. Învățătura lui Eugeniu Coșeriu

În jurul lui Coșeriu s-au adunat de la bun început tineri cu adevărat pasionați de lingvistica romanică. Deși erau începători, Wolf Dietrich, Brigitte Schlieben-Lange, Reinhard Meisterfeld, Uwe Petersen, Winfried Busse, Nelson Cartagena, Gunter Narr, Rudolf Windisch, Jens Lüdtke ș.a. au format un nucleu din care se va dezvolta viitoarea Școală de la Tübingen. Pe parcurs li s-au alăturat și alții care, la sosirea lui Coșeriu, erau deja asistenți la catedră sau tocmai terminaseră facultatea: Horst Geckeler, Harald Weydt, Jörn Albrecht, Christian Rohrer, Karl Bausch, Hans Martin Gauger. Aceștia, deși studiaseră cu M. Wandruszka, veneau în mod regulat la cursurile lui Coșeriu. E adevărat că discipolii

⁸ *Eugeniu Coșeriu a fost și este Maestrul meu*, interviu cu Prof. Dr. Donatella di Cesare (Universitatea Sapienza din Roma, Italia), realizat de Eugenia Bojoga, în manuscris.

lui Coșeriu se confruntau cu elevii lui Wandruszka, deoarece aceștia, în opinia lor, nu aveau fundamente teoretice și conceptuale comparabile cu ale lor, altfel spus, nu aveau orizontul lor teoretic și filosofic:

„Noi, adevărații discipoli ai lui Coșeriu, cum ne consideram deja – mărturisește Wolf Dietrich –, luptam pentru cauza noastră, polemizam cu ei, respingeam cu argumente solide orice idee de sorginte «adversă». Firește, făceam acest lucru într-o stare de euforie și efervescentă tipică vârstei de 19–20 de ani”⁹.

De fapt, ei erau foarte tineri și nici prin gând nu le trecea că vor forma o școală:

„Ne-am dus la Coșeriu din simplul motiv că ne dădusem seama – atât eu, cât și colegii mei – că de la el puteam învăța lingvistică la modul serios. Anterior cunoscuserăm și alți profesori de lingvistică romanică nu numai din Germania, ci și din Franța și Italia. Ei bine, în comparație cu aceștia, E. Coșeriu de la bun început ni s-a părut cu totul excepțional. În afară de pregătirea sa didactică, de nivelul teoretic al cursurilor sale, așa cum am putut noi compara și estima la vremea respectivă, am înțeles că Profesorul Coșeriu era și cel mai mare savant în domeniul lingvisticii romanice. Așa că am rămas la el din dorința, dar și din ambiția de a-i demonstra că suntem în stare să corespundem așteptărilor Domniei sale”¹⁰.

Prin faptul că orașul era mic, ne spune R. Windisch, se vedeau aproape zilnic. În felul acesta, ei au avut ocazia să discute pe îndelete despre tot ce era nou în lingvistică, despre structuralism și depășirea crizei structuraliste, despre gramatica generativă și teoria actelor de vorbire, inclusiv despre metodele de cercetare științifică și despre modul cum să facă față exigențelor Maestrului, care de la bun început a pretins de la ei un nivel ridicat de studiu.

Acest contact direct dintre Maestru și discipoli a fost fundamental pentru constituirea Școlii de la Tübingen. De altfel, a fi în preajma lui Eugeniu Coșeriu era o condiție pentru a deveni asistentul său și a putea face teza de doctorat cu el. Dincolo de aceasta, Profesorului i-au fost indispensabili studenții și pentru elaborarea propriilor sale studii, a propriei sale concepții. Între profesor și studenți a existat o veritabilă colaborare, o conlucrare în vederea desăvârșirii Operei de ansamblu, a *lingvisticii integrale*. Discipolii, ca ascultători, au asistat în timpul predării Maestrului la germinarea intuiției acestuia și la elaborarea progresivă a ideilor. Heidi Aschenberg mărturisește că în timpul prelegerii, Profesorul lucra la text, iar studenții, ca ascultători, erau invitați să participe la parcurgerea aceluiași drum, dar în direcție inversă: de la cuvinte la idee. Acesta a fost doar primul aspect al ascultării, cel exterior.

Alte aspecte ale acestui proces inițiat de ascultare și participare au fost surprinse de Jürgen Trabant. Pe urmele lui Platon, Trabant crede că adevăratul proces de cunoaștere se produce în dialogul viu și că alături de învățătura Maestrului, transmisă prin scris, mai există

⁹ „Prof. E. Coșeriu a inaugurat o panoramă vastă de studii la Universitatea din Tübingen”, interviu cu Prof. Dr. Wolf Dietrich (Universitatea din Münster, Germania), în „Limba română”, nr. 4–8, 2001, p. 85.

¹⁰ „E. Coșeriu a aprins în noi flacăra cunoașterii”, interviu cu Prof. Dr. Rudolf Windisch (vezi *supra*, nota 3).

și o altă învățătură, nescrisă, orală, la care au avut acces doar cei care i-au frecventat cursurile¹¹. Or, această parte a învățaturii lui Coșeriu, încredințată doar ascultătorilor săi direcți, adică celor „inițiați”, abia urmează să fie cunoscută și devoalată.

Pentru Coșeriu, precizează Trabant, încadrarea situațională a învățării, vorbirea și ascultarea au avut un rol decisiv în cadrul prelegerilor sale. În acest context, elevii săi au fost într-adevăr „akroatai”, ascultători, și, prin aceasta, persoane care își amintesc de o învățătură care a rămas în unele privințe „acroamatică”, în sensul că n-a fost încă divulgată și altora din afara cercului lor. Spre deosebire de Platon însă, afirmă Trabant, Coșeriu nu era un adversar al scrierii, el nu vedea în scriere un pericol pe calea descoperirii adevărului. Drept dovadă, multe texte, prevăzute inițial doar pentru prelegeri orale, au fost publicate între timp de elevii săi ca manuscrise de curs elaborate. Prin urmare, aceste cursuri, după ce au fost audiate, au fost răspândite și sub forma tiparului.

În cazul lui Coșeriu, opinează și Heidi Aschenberg, nu poate fi vorba de o învățătură „nescrisă”, ba dimpotrivă. Faptul că multe manuscrise – este vorba de circa 200 de texte – n-au putut fi publicate până acuma, n-au fost aduse în forma „bun de tipar”, are mai degrabă cauze contingente: alte obligații de publicare sau lipsa de timp¹².

Cert este că multe din cărțile lui Coșeriu au apărut grație strădaniei și devotamentului discipolilor săi. Aceștia au avut convingerea fermă că, elaborând notițele de curs, multiplicându-le sau editându-le, salvează ceva extrem de valoros. Inițiativa le aparține lui G. Narr și R. Windisch, după care au continuat și alții nu doar din Germania, ci și din Italia, Spania, Argentina, Peru sau România. În acest sens, G. Narr rememorează:

„Eram în semestrul de iarnă 1965/1966 când eu și colegul meu R. Windisch ne-am dat seama că reușim să notăm cursurile Prof. Coșeriu aproape cuvânt cu cuvânt. Atunci ne-a venit ideea să multiplicăm *Die Geschichte der Sprachphilosophie*, deoarece, ne-am gândit, ar fi un mare păcat să profităm doar noi, studenții direcți ai lui Coșeriu, de ideile de ultimă oră din lingvistică, de toate lucrurile extraordinare pe care le aflam la cursurile Profesorului. De ce să nu profite și studenții de la alte facultăți și chiar de la alte universități din Germania? [...]. Când am început această întreprindere, firește, i-am cerut permisiunea Prof. Coșeriu. El a zâmbit – probabil cu puțină neîncredere în isprava noastră –, însă ne-a permis să le publicăm. Ca să evităm problemele cu Finanzamt-ul, am specificat că este vorba de «manuscrise autorizate ale cursurilor lui E. Coșeriu», fără să indicăm data sau anul, ca să nu fim obligați să plătim impozite. De fapt, *Geschichte der Sprachphilosophie* a fost unul din cele trei volume pe care le-am multiplicat împreună cu colegul meu Rudi Windisch. Am continuat cu *Einführung in die Strukturelle Linguistik* (1967/1968) și cu *Einführung in die Transformationelle Grammatik* (1968).

Întreprinderea noastră a avut succes, iar cărțile s-au răspândit imediat în toată Germania, având un mare impact. În primul rând, aceste volume umpleau un gol în bibliografia academică. Nu existau studii pe tema respectivă, iar studenții aveau nevoie de manuale, de bibliografie serioasă și de ultimă oră la acest capitol. În general, *Geschichte der Sprachphilosophie* a fost o noutate absolută, până atunci nu existase un astfel de curs

¹¹ Jürgen Trabant, *Akroamatische Aspekte der Coseriuschen Lehre* (vezi supra, nota 4).

¹² Heidi Aschenberg, *Eugenio Coseriu als Hochschullehrer* (vezi supra, nota 1).

universitar, cu atât mai puțin sub formă de carte! În al doilea rând, volumele noastre erau foarte ieftine, adică accesibile oricui. În plus, E. Coșeriu a devenit cunoscut dintr-odată la toate universitățile din Germania. Imaginați-vă, la acea vreme (în 1966–1967), Profesorul publicase puțin în germană. Cărțile sale fundamentale erau scrise în italiană și spaniolă, iar studiile de semantică fuseseră redactate în franceză. Or, prin volumele pe care le-am multiplicat noi în limba germană, am facilitat dintr-odată accesul tuturor la opera și concepția lui E. Coșeriu”¹³.

Modalitatea de a publica notițele de curs ale lui E. Coșeriu, elaborate și completate, s-a răspândit foarte repede printre discipolii săi. Astfel, exemplul lui Windisch și Narr a fost preluat imediat de Dieter Kastowsky (care a pregătit pentru tipar *Strukturelle Semantik*), apoi de Hansbert Bertsch (a editat *Das romanische Verbalsystem*) și Jörn Albrecht (*Textlinguistik*). Ceva mai târziu, tot în baza notelor de curs ale lui Coșeriu, Heinrich Weber va publica *Sprachkompetenz* ș.a. Recent Reinhard Meisterfeld a publicat un prim volum din *Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft*, vol. 1, *Von den Anfängen bis 1492*, iar Hansbert Bertsch, *Lateinisch-Romanisch. Vorlesungen und Abhandlungen zum sogenannten Vulgärlatein und zur Entstehung der romanischen Sprachen*.

Prin urmare, Jürgen Trabant are toată legitimitatea să scrie:

„Într-o anumită privință, se poate afirma că – exceptând lucrările timpurii – întreaga operă a lui Coșeriu se bazează pe transpunerea în scris, de către ascultători, a expunerilor sale orale. Chiar și articolele, al căror caracter oral nu este la fel de evident ca acela al transcrierii cursurilor, au fost întotdeauna dictate unui asistent care își făcuse doctoratul cu Coșeriu, adică unui ascultător care înțelege despre ce este vorba [...]. Pentru a scrie, Coșeriu are nevoie de vocea sa și, evident, are nevoie de un ascultător, de un «acroates», care devine apoi cel care notează în scris cele auzite. În acest sens, opera scrisă a lui Coșeriu este în esență «acroamatică», adică deopotrivă și opera ascultătorilor săi. Acest complicat dispozitiv de notare în scris, oral în fond, conservă caracteristicile esențiale ale limbii apropierei [a limbii vorbite între cei doi, n. trad., E.B.], lucru care se întâmplă, în special, în cazul cărților care își au originea în transcrierea cursurilor. Componenta «acroamatică» a acestor texte le sporește intensitatea”¹⁴.

Acest gest al discipolilor lui Coșeriu de a-i publica volumele este foarte sugestiv. El arată nu doar fidelitatea elevilor față de Mastru, ci și încrederea neșărmurită a acestora în învățătura și teoria sa. Poate nu întâmplător, în ultimii săi ani de viață, Prof. Coșeriu a vorbit mult despre discipolii săi. Cu mai multe ocazii a ținut să sublinieze că lingvistica integrală o constituie nu doar Coșeriu, ci Coșeriu împreună cu discipolii săi. Drept dovadă, Mastrul a

¹³ „Am înființat editura din dorința de a-i publica studiile lui E. Coșeriu”, dialog cu Gunter Narr (directorul ed. Narr din Tübingen, Germania), realizat de E. Bojoga, în „Observator cultural”, nr. 585, 28 iulie 2011, p. 11.

¹⁴ J. Trabant, *Vor-Bemerkungen, dreißig Jahre danach*, în E. Coșeriu, *Geschichte der Sprachphilosophie. Von den Anfängen bis Rousseau*. Neu bearbeitet und erweitert von J. Albrecht, Tübingen, Basel, A. Francke Verlag, 2003, p. XI.

dedicat una din cărțile sale fundamentale, *Gramática, semántica, universales*, elevilor săi din toate generațiile.

3. Discipolii despre Maestru

Fiecare discipol a remarcat altceva la Maestru. În interviurile pe care le-am realizat cu mulți dintre discipoli, aceștia scot în evidență diverse particularități ale personalității lui Coșeriu și evocă momente sugestive din relația lor cu el. Aceste detalii extrem de importante contribuie la refacerea tabloului de ansamblu al constituirii Școlii lingvistice de la Tübingen, inspirată și susținută de E. Coșeriu. În memoria discipolilor săi, Maestrul a rămas un model, un punct de reper la care se raportează și astăzi. Care să fie explicația?

Ana Agud și Jurgen Trabant l-au perceput pe Coșeriu ca pe un *Guru* modern. Argumentele invocate de A. Agud în acest sens sunt următoarele:

„Ucenicia aspră pe care am făcut-o la Coșeriu îmi îngăduie să afirm că el a fost asemeni unui *Guru* din tradiția hindusă, un *Maestru spiritual* modern care nu s-a retras în munții Tibetului, ci a dus o viață de ascet aici, printre noi [...]. Sunt profesoară de lingvistică indoeuropeană și de sanscrită, prin urmare, tradiția hindusă îmi este familiară. Or, în toate tradițiile spirituale din India există un *Guru* – cel care practică toate virtuțile și care, cu sabia înțelepciunii, taie ramurile și smulge rădăcinile păcatului; el împrăștie cu lumina rațiunii întunericul dens în care sunt învăluiți discipolii. El nu face nici o distincție între prieteni și dușmani, are o bunăvoință egală atât pentru unii, cât și pentru alții, se conduce cu demnitate și independență, are suflet de părinte pentru toți discipolii. *Guru* vede aurul și pietrele prețioase cu tot atâta indiferență ca și bucățile de fier sau de pânză, depunând toate eforturile posibile pentru a îndepărta tenebrele inconștienței în care restul oamenilor sunt scufundați. Prin înțelepciunea sa, el strălucește ca soarele în mijlocul norilor groși ai ignoranței înconjurătoare [...]. Nu am cunoscut niciodată – nici direct, nici indirect – o persoană cu o cultură atât de vastă și atât de exactă în detalii cum era cea a lui Eugeniu Coșeriu. Cunoștințele sale nu cuprindeau doar competențe în limbi (moderne și clasice), incomparabile cu ale altor lingviști, ci și o familiarizare profundă cu literaturile acestor limbi, citite de fiecare dată în limba originală. În plus, cunoștea din prima mână practic toată bibliografia lingvistică europeană din Antichitate până în prezent. Lecturile sale de filosofie și estetică erau complete. El avea o cultură impresionantă și în alte domenii (și tipuri de științe): istorie, matematici, științe ale naturii, psihologie, științe sociale etc. Eugeniu Coșeriu a fost poate ultimul geniu universal al istoriei europene [...]. Acum e la modă printre teoreticienii literari să se spună că acest concept – de geniu –, apărut în romantism, e deja depășit. Eu îi contrazic, afirmând: nu, nu e adevărat. Eu am cunoscut unul, geniul există! El e complet diferit de toți ceilalți și, când îl întâlnești, îl identifici imediat, îți dai seama de el. Nu e doar o particularitate culturală a unei epoci, ci într-adevăr există oameni geniali. Eugeniu Coșeriu a fost unul dintre ei”¹⁵.

¹⁵ „Faptul de a-l cunoaște pe E. Coșeriu a fost ca o provocare pentru mine”, interviu cu Prof. Dr. Ana Agud, p. 32 (vezi și nota 7).

Pentru Nelson Cartagena, Prof. Coșeriu a fost un *om-orchestra*:

„La Tübingen, în primii ani de activitate ai Prof. Coșeriu, se predau toate limbile romanice, inclusiv occitana! Toate limbile romanice erau reprezentate fie prin lectorate oficiale, fie prin contracte temporare prin care anumiți profesori, *nativ speaker*-i, țineau cursuri de limbă în regim de plată cu ora. Prof. Coșeriu însuși predă foarte multe cursuri, fără să fie remunerat pentru orele suplimentare. În acest sens, a fost realmente un om-orchestra [...]; cânta la toate instrumentele, adică știa toate limbile romanice sub toate aspectele. El vorbea toate aceste limbi, ceea ce pentru noi era un exemplu viu de inteligență și înțelepciune. Având acest avantaj, că vorbea și cunoștea toate limbile romanice, el era în stare să interpreteze orice problemă oricât de punctuală de gramatică sau de semantică. În cursurile sale magistrale de lingvistică generală sau de filosofia limbajului, Coșeriu aborda cele mai diverse teorii lingvistice, istoria romanisticii, dar și istoria fiecărei limbi romanice. În același timp, ținea cursuri și despre structura fiecărei limbi romanice în parte. Or, pentru noi, toate acestea erau foarte interesante. Pe de altă parte, în felul acesta ne stimula, ne îndemna să învățăm limbi străine, să cunoaștem și alte universuri lingvistice decât ale noastre. Deci, prin propriul său exemplu, Coșeriu ne puna în fața necesității de a studia cât mai multe limbi, de a le cunoaște în mod activ, nu doar pasiv [...]. Acest lucru i-a impresionat și pe studenții și profesorii nemți. Se știe că nemții au o tradiție serioasă în domeniul romanisticii, poate cea mai serioasă din lume. Cu toate acestea, celebrul romanist Meyer-Lübke nu vorbea franceza modernă și, odată, când a trebuit să țină o conferință în Franța, a prezentat-o în... franceza veche. Prin urmare, profesori ca Eugeniu Coșeriu sau Mario Wandruszka, colegul său din cadrul Seminarului de limbi romanice de la Universitatea din Tübingen, care vorbeau toate limbile romanice, erau niște excepții. Spre deosebire de Wandruszka însă, Coșeriu într-adevăr era un om-orchestra, fiindcă avea o competență activă în foarte multe limbi: romanice, slave, germanice etc. De aceea, Prof. Coșeriu, prin faptul că era un exemplu viu de romanist total, era o excepție și pentru nemți. În ce mă privește, pentru mine, ca hispano-american, era pur și simplu un vis să devin ca el, să am competența sa”¹⁶.

R. Meisterfeld, alt discipol din prima generație, care în cadrul Arhivei „E. Coșeriu” de la Universitatea din Tübingen se ocupă de manuscrisele coșeriene, mărturisește:

„Ceea ce impresionează la Prof. Coșeriu este coerența sistematică cu care mai întâi și-a formulat, apoi și-a dezvoltat teoria. În domeniul nostru, așa cum știți, aceasta reprezintă o raritate. Nu e cazul să recurgem la exemple și nume concrete, însă știm că foarte rar întâlnești un lingvist care să aibă propria concepție (în sensul că această concepție să fie recunoscută și de comunitatea științifică, nu doar de el personal). Dar chiar și în aceste cazuri, majoritatea teoriilor se referă, de obicei, la un singur compartiment al lingvisticii. Or, E. Coșeriu nu doar că a «revoluționat» mai multe domenii particulare ale lingvisticii, cum ar fi tipologia lingvistică, semantica lexicală, lingvistica textului etc., ci le-a inclus pe toate într-o concepție unitară și coerentă asupra limbajului [...]. Exegeții i-au numit teoria *lingvistică integrală*, deoarece el integrează absolut toate aspectele limbilor istorice, ale discursului și ale limbajului

¹⁶ „Întâlnirea cu Eugeniu Coșeriu a fost decisivă pentru tot restul vieții mele”, interviu cu Prof. Dr. Nelson Cartagena (sub tipar).

în general. Ei bine, când și citim manuscrisele, constatăm aceeași coerență, aceeași logică a argumentației și aceeași sistematicitate și profunzime analitică pe care le cunoaștem din textele deja publicate. În afară de aceasta, se știe că Eugeniu Coșeriu, pe parcursul a mai mult de jumătate de secol de activitate științifică, niciodată nu a fost obligat să retracteze sau să schimbe vreuna din afirmațiile sale substanțiale. Chiar și în cazul detaliilor «marginale» ale doctrinei sale, sunt extrem de rare cazurile în care a aplicat anumite «retușuri» sau modificări de formulare¹⁷.

Johannes Kabatek, discipol din a treia generație, îl caracterizează pe Coșeriu prin prisma a trei concepte:

„Coșeriu avea o memorie extraordinară, ceea ce era un dar dumnezeiesc, în parte, probabil moștenit genetic, în parte, o consecință a antrenamentului. Cea mai mare parte a memoriei sale trebuie să o fi «ocupat» textele în foarte multe limbi. Așa cum știm, îi plăcea să vorbească în diverse limbi și se delecta atunci când mergeam prin facultate vorbind spaniola sau germana, iar el se oprea pe coridor să mai schimbe două vorbe cu cineva în rusă, să facă vreun comentariu în suedeză sau să converseze în croată cu chelnerul de la restaurantul unde luam prânzul pe atunci. Coșeriu recita impecabil poezie în cehă, suedeză, greacă, sârbo-croată, catalană, engleză, ca să nu mai menționăm germana, franceza, spaniola, italiana și româna, și fragmente întregi din povestiri și romane [...]. Cât privește al doilea termen, Coșeriu avea o mare capacitate de ordine și de abstractizare, care poate fi rezumată sub titlul de logică, dar în sensul de dialectică aproape medievală, care, în procesul de realizare și prezentare, era combinată cu o cunoaștere profundă a principiilor retoricii învățate încă în trecutul său românesc. O retorică aflată mereu în serviciul unei prezentări clare a gândirii și a unui dispreț profund față de cei care dau prioritate modalității de a spune, în loc de ceea ce spun. Toate studiile coșerieni sunt structurate clar și ordonat, la fel și discursurile, notițele sale de curs, absolut toate textele sale au o logică impecabilă. Rara combinație a primelor două virtuți – memoria infailibilă și capacitatea logică – ar putea fi de la sine fundamentul unei vieți comode, deoarece cel care are astfel de daruri, cu un mic efort, poate obține un mare succes, de exemplu, în lumea afacerilor sau în cariera politică. Însă specificul marelui impact coșerian în domeniul științei și al culturii în general derivă dintr-un al treilea termen, din forța sa de muncă. Există ceva aproape suprauman în felul său de a lucra continuu, fără să facă vreo pauză. Nu era vorba de o căutare faustiană a ceva nemăiîntâlnit, ci mai curând de faptul de a împlini o sarcină, de a finaliza construcția unui edificiu teoretic, de a duce la bun sfârșit un proiect cu deplina conștiință a importanței acestei meniri. Ca și Hegel, Coșeriu considera munca, alături de limbaj, una din dimensiunile fundamentale ale ființei umane: munca, în calitate de dimensiune a ființei biologice, iar limbajul ca dimensiune a ființei gânditoare.

Ei bine, eu cred că ceea ce a făcut din Coșeriu ceva atât de unic a fost tocmai îmbinarea rarismă a acestor trei caracteristici pe care le-am descris. Nu-i exclus să existe persoane cu o memorie asemănătoare cu cea a lui Coșeriu sau persoane capabile să gândească la fel ca el sau chiar cu o capacitate de muncă similară. Însă e destul de rar să întâlnești pe cineva care să

¹⁷ *Principiul tradiției ne obligă să transmitem mai departe învățătura lui Eugeniu Coșeriu*, E. Bojoga în dialog cu Reinhard Meisterfeld (Universitatea din Tübingen, Germania), în „Sud-Est. Revistă trimestrială de artă, cultură și civilizație”, nr. 3, 2007, p. 139.

prezintă toate aceste trei dimensiuni simultan. Or, tocmai asta a făcut, după părerea mea, din Coșeriu ceva special, ceva extraordinar, care a avut un mare impact în domeniul științei. Acest lucru i-a marcat și pe discipolii săi care formează mai multe generații și sunt răspândiți pe la universități în întreaga lume. Există ceva care se va perpetua, ceva care va continua să facă parte din istoria culturii.

Dacă ne întrebăm cum a fost posibil ca o persoană să poată ajunge atât de departe, ar trebui să spunem, împreună cu Coșeriu, că în zadar vom căuta cauzele libertății în exterior, că ar fi mai bine să căutăm finalitatea care motivează această activitate. Trebuie deci să fi existat un fond genetic foarte bun, foarte rodnic, o inteligență impresionantă, un mare creier uman. Însă, de asemenea, a existat ceva care a motivat toate acestea, și anume ardoarea de a se modela pe sine însuși, o ardoare care venea deja din copilărie, din timpurile aceluia elev dintr-o școală îndepărtată din Mihăileni, care avea convingerea că poate deveni cineva prin propriile forțe. Putem fi mulțumiți de marele edificiu teoretic, de viziunea clară asupra lucrurilor pe care ne-a oferit-o Eugeniu Coșeriu. Noi, discipolii săi, avem obligația morală de a-i continua opera, conservând memoria sa și aplicând puterea sa de muncă, așa cum el ne-a învățat¹⁸.

”COSERIU WAR EIN ATTRAKTIVER LEHRER” OR E. COSERIU IN HIS DISCIPLES’ MEMORY

ABSTRACT

My text is dedicated to the period in which the Romanian professor founded the Tübingen school of Linguistics. It also wants to reconstruct, through discussions with Coserius disciples, the image that they have acquired of their master. The testimonials presented and commented here are taken from interviews published over the years, or still waiting to be published.

Key-words: *integral linguistics, Tübingen Linguistics School, linguistic theory, disciple, master.*

---

¹⁸ *Johannes Kabatek despre Eugeniu Coșeriu*, interviu realizat de E. Bojoga, în „Contrafort”, nr. 11–12 (133–134), 2005, p. 23–24.